

kait: a humanista öntudatot akarta erősíteni, figyelmeztetései sorozatával egyúttal megtanítani a veszélyt látni, felismerni. Minden alkalmasból szellemi fegyvert kovácsolt: humanista hagyományból, történelmi analógiából, napi élményből, társadalomtudományi ismeretből. „Az acélfürdő prognózisának latolgatása” közben azonban hitt az emberiség önvédelmi ösztönében: az írott szóval hitet táplálni, kétséget támasztani akart.

Az antifasiszta, háborúellenes írások „heves krónikák”, „érdes hangú, türelmetlen vitacikkek”: állandóan mozgósított állapotban születtek: „gyorstüzelő írógépek billentyűi alól rövid negyed-órák alatt kellett pergőtűzet zúdítani az ellenség hadállásaira”, a mondatok csaknem mindig „a szenvedély fehér izzásában robbantak ki a politikai és társadalmi válságok napjaiban, a szó penge volt, dobásra kész kézigránát, mellyel rohamozni kellett életre-halálra.”

Franyó az örökös belső égés és nyugtalanság, az élményekre hevesen reagáló szellemi éberség, a gondolat szenvedélyes és eredeti, olykor szinte költőien képszerű és vallomásos kifejezésének képességét és igényét is Ady nemzedék-társaként teremtette meg önmagában. A művészeti, irodalompolitikai írásokban az átélés olykor szinte extázisszerű állapota, az azonosulás visszatarthatatlan érzelmi kitörései (vagy az elutasítás ke-

gyetlenül támadó gúnya) mögött generációjának a művészet iránti csodálata, megváltó és megváltoztató erejébe vetett rajongó hite, saját elhivatottságának vallásossá növesztett tudata rejtezik. Ezért válhatott küldetessé a félszázad óta végzett műfordítói munka, a nemzeti kultúrák kölcsönös megismertetésének, megbecsültetésének, talán megtermékenyítettetésének az irodalom területén történő kísérlete, melyben egy nagyon következetesen vállalt, a történelmi tapasztalatok és helyzet szülte politikai program tükröződött és nyert minden egyes műfordítói felfedezés és siker révén újra igazolást.

Jelképes értelmük van témájuknál, jellegüknél fogva Franyó egész irodalmi munkássága, irodalomtörténeti helye szempontjából a kötetet lezáró, Adyt, Ríikét, Tagorét, Alecsandrit, Arghezit idéző emlékezéseknek: írójuk szimbölikusan visszatért hűséggel, kegyelettel — s az életkor természetes hajlamainak is engedve — abba a szellemi világba, melyben emberré és íróvá lett. Az indulástól a visszatérésig megtett tiszteletre méltó út a harcokkal és produktumokkal, az ész és szív, az értelem és humánium anyyi, tetté vált ösztönzésével talán ma sem minden tanulság nélküli. (*Irodalmi Könyvkiadó Bukarest, 1969.*)

CSAPLÁR FERENC

GARAI GÁBOR: MEGHITT TALÁLKOZÁSOK

Úgy tűnik, Garai nemcsak verseskönyveivel jelentkezik — és szerez örömet — időről időre, hanem emellett újabb és újabb esszéköteteit is rendszerességgel olvashatjuk majd. Az *Eszköz és eszmélet-et* (1965.) e műfajban négy évre követő *Meghitt találkozások* határozottan erre enged következtetni. Mondanunk sem kell, hogy ez a várható permanens sokoldalúság mennyivel izgalmasabbá teszi Garainak pusztán lírikusként is kitűnő munkásságát.

Az „esszékötet” szó természetesen csak egyszerűsítő-összefoglaló megjelölés. A könyv műfajilag éppoly sokszínű, mint tematikájában. Az előbbit nézve az esz-

zé mellett a tanulmányt és kritikát lehet kiemelten említeni, az utóbbiban pedig még ennél is sokkal nagyobb a változatosság. Garai ugyanúgy lelkiismeretesen, szakértelemmel és szenvedélyesen foglalkozik a műelemzés, a korszerű költői világkép vagy a műfordítói műhelytechnika kérdéseivel, mint ahogyan kritikákat, útiélményeket ír, avagy irodalmunk nemzetközi kapcsolatainak helyzetét és feladatait taglalja. Egyszóval a legelvontabb, legáltalánosabb esztétikai problémáktól a leggyakorlatibb, köznapi tennivalóig terjed a könyv tárgyköre.

Közhely lenne azt mondani, hogy a teoretikumnak és praktikumnak ebben

az ötvözetében a sajátos szerzői egyéniség biztosítja azt a szerves egységet, ami megvédi a művet az eklektikusságtól. Közhely lenne, mert ez végeredményben minden hasonló könyvről elmondható. Ez is megvan persze, de ennél sokkal többről van itt szó. Arról, hogy valamennyi fontos kérdés az aktualitás jegyében vetődött fel, és a korszerűség igényével kapott feleletet.

A *Meghitt találkozások* jelentősége éppen ezért kettős érvényű: egyrészt az adja meg súlyát — ami egyébként bármely hasonló jellegű könyvnél megtalálható —, hogy a költőre és költészetére új oldalról vetít fényt, azaz esszéikben, kritikáikban, tanulmányokban, prózai vallomásokban színezi, teljesíti ki, s végső soron hitelesíti a lírai ars poeticát és költői gyakorlatot. Másrészt viszont — s ez már ritkább az ilyen műveknél — az előbbit is magában foglalva, de azon tülemlkedve, abból kinőve olyan nagy horderejű és közérdekű irodalomszemléleti és irodalompolitikai problémákat is tartalmaz, amelyek a szerző költészetére való közvetlen vonatkozásuk nélkül is rendkívüli fontosságúak.

Hálás feladat lenne megvizsgálni azt, hogy Garai költői magatartása, egyénisége miképpen van jelen irodalmi orientációjában és kritikus ítéleteiben; hogy az a tartalmi-formai fegyelmesség. Lényegre törés, racionalitás, gondolatiság, ami költészetét jellemzi, hogyan határozza meg a klasszikusok és a kortársak lírájának értelmezését és értékelését. Mégis, fontosabbnak tartjuk most néhány általánosabb hatósugarú kérdés kiemelését. Mindenekelőtt az irodalom nemzetek közötti kölcsönös áramlásának, irodalmunk nemzetközi kapcsolatainak elvi, szemléleti megítélését Garai felfogásában.

Paradox helyzet áll itt elő: amikről ezzel kapcsolatban ír, azok elméletileg tulajdonképpen már elég régen evidens dolgok, a mellettük való érvelő és egyúttal szenvedélyes szót emelés mégis nagyon indokolt, sőt fejtegetései összehatásukban újszerű szemléletet sugároznak. A magyarázat abban rejlik, hogy az evidens elvi tételek gyakorlati hatékonysága mind ez ideig igen csekély, az elméleti igazság erejénél sokkal szívósabb-

nak bizonyult a sok évszázados hagyomány, megszokás, beidegzettség. Garai tudatosan és következetesen az új, a korszerű mellé áll.

Kiindulópontja a marxista filozófia egyik alaptétele: „A hazát, a népet és a nemzetköziséget csak együttesen lehet jól szolgálni. Kibékíthetetlen ellentétet nem az támaszt, aki e fogalmakat összeegyezteti, hanem aki szétválasztja őket.” Ha felsorolnánk azokat az írókat, költőket, akikkel elemzően foglalkozik könyvében, máris bizonyíthatnánk, hogy tézise nem marad pusztá szándék: magyar és nem magyar írók egyformán szép számmal szerepelnek nála. De még ennél is fontosabb most számunkra az, hogy Voznyeszenszkij éppúgy, mint Nelly Sachs, és Jiri Wolker csakúgy, mint García Lorca. A konvencionális világirodalom-szemlélet, amely — lévén Nyugat-centrikus — a kelet-európai irodalmak jó részének csak a világirodalom előcsarnokában s nem szentélyében juttatott helyet, Garainál természetes módon tágul ki és válik nemcsak Nyugatra, de Keletre tekintővé is. Sohasem a proklamáció szintjén, hanem annyira vérebe és sejtjeibe ivódva, hogy nehezen találunk még egy könyvet, amelynek ez a világirodalom-konceptió ennyire legbenső lényegévé vált volna.

Ugyanilyen korszerű Garai szemlélete az érem másik oldalát tekintve is. Vagyis nemcsak abban, hogy *mi* hogyan és hova helyezzük el más nemzetek irodalmát irodalomtudatunkban, hanem abban is, hogy *más* nemzetektől mit várunk el a mi irodalmunk megismerésében és méltánylásában. Egyoldalú, torz szemlélettel itt is lépten-nyomon lehet találkozni. A fennhéjázó dicsekvéssel — bár ez a ritkább — és a provinciális önbecsmerléssel egyaránt. Garai messzire elkerüli a „melldőngető elfogultságot”, de távol áll tőle a külföldi — főleg nyugati — elismerés morzsáit szegény Lázárként esdeklő koldusnak a póza is, amely minden kintről jövő vállveregető kis gesztust meghatódva nyugtáz, mondván: íme, van hírünk a nagyvilágban! Garai következetesen a helyes álláspontot vallja. Azt, hogy amikor irodalmunk külföldi elterjedtségéről, ismeretének mértékéről, fogadtatásáról beszélünk, csak egy dolgról lehet szó: arról, ho-

gyan „tehetjük közkinccsé azokat az értékeinket, amelyekkel emberség s haladás dolgában bizvást gazdagíthatnánk a világot”. Ebből az alapállásból kiindulva fogadja nagy örömmel az újabb és újabb Ady-, József Attila-, Radnóti- stb. fordításokat, ezért üdvözlí lelkesedéssel Illyés Gyula nemzetközi költői nagydíját is.

Az „irodalmi internacionalizmusnak” eme dialektikus felfogása szervesen illeszkedik bele abba a modern tudományos világképbe, amit a mű egésze általában képvisel, s amit a könyv egyes írásaiban Garai tételesen is taglal. Filozófiai megalapozottság és történetiség — ez a két alappillére gondolatainak. Kivételes biztonsággal, széles körű is-

meretanyaggal és finom elemzői érzékeléssel épít rájuk.

A magyar irodalom történetének legjobbjait mindig az a törekvés jellemezte, hogy a szó, az írás erejének legkülönbözőbb lehetőségeivel éljenek; hogy a művészi képpé formált szavak mellett más, szépirodalmon kívüli „műfajokkal” — publicisztikával, tanulmánnyal, kritikával stb. — tegyék egészé írói életművüket, vagyis az esztétikum szférájában és azon kívül is állást foglaljanak a kor és az irodalom kérdéseiben, valljanak az életről, társadalomról, mások és önmaguk művészetéről. Garai Gábor méltó módon folytatja irodalmunknak ezt a nemes hagyományát. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

VÖRÖS LÁSZLÓ

PRÓZA

BOR AMBRUS: FEJEZETEK A FIÚÉRT

Bor Ambrus azok közé az írók közé tartozik, akiket csak írásaik rendszeres olvasói becsülnék kellőképpen. A kritika azonban eddig nem nagyon kényeztette el *A nagykorúság órája*, a *Világfutók* és az *Üvegszekerény* szerzőjét. Pedig érdemes odafigyelnünk írásaira, magvas vitacikkeire, újabban rendszeresen megjelenő irodalmi bírálataira csakúgy, mint legutóbb megjelent kisregényére, erre az időszerű társadalmi és erkölcsi problémákat érdekes, újszerű formában felvető, de a választ az olvasóra bízó műre.

Mi az oka annak, hogy a mai fiatalok egy része közönyös, viszonylag könnyen és meglehetősen gyakran lép a társadalomellenes magatartás, a bűn útjára? Erre az alapkérdésre keresi a választ a *Fejezetek a fiúért* írója, az egyéni és társadalmi felelősség bonyolult összefüggéseit kutatja, ehhez hív segítségül egy életből — egészen pontosan: egy törvényszéki tudósításból — „ellessett” és művészien átformált történetet.

Czirok Miklós tizenkilenc éves motorszerező lopás és garázdaság miatt került börtönbe. A kisregény egyes fejezeteiben a fiatal, de már nem fiatalkorú hős tetteinek indítékaival, motívumai-
val ismerkedünk meg. Miklós elvált szü-

lők gyermeke, anyjával él, akit ő maga így jellemez: „Küldönc a Pamutban, szerencsétlen és nyüzött nő, aki ősztől tavaszig viharkabátban járja a várost, és egész évben száras fűzős cipőt hord, hogy tovább ne terjedjen a lábán a visszér...” A fiút bántja anyja örömtelen élete, de még inkább ügyetlenül leplezett viszonya egy nő főművezetővel. Haverjai, a galéri tagjai jobbara gyenge jellemű, tartalmatlan életű, többé-kevésbé züllött, de a felelősségtől rettegő fiatalok. Nőismerősei könnyű életről ábrándozó lányok. Ilyen Kati is, a gyengén fizetett presszós lány, akinek ragaszkodása csak az első „autós pali” megjelenéséig tart. Akkor kezdi el Miklós — felnőtt biztatására — a javításra váró gépkocsikból „kiszerezni” a rádiókat, amikor annyira felgyúlt benne a sok keserűség és megaláztatás, hogy nem tudott már „csak úgy befelé utálni”.

A történetnek ebből a nyers vázából is kitűnik, hogy a hős környezetétől nevelés helyett ellennevelést kapott. Ugyanezt kapja a vizsgálati fogságban is cellatársaitól, de még inkább hivatalból kirendelt védőjétől, aki nem csupán a honoráriumra „célozgat”, de az enyhébb